

A MENEKÜLTEK LELKIPÁSZTORI ÉS HUMANITÁRIUS SEGÍTÉSE A KATOLIKUS EGYHÁZBAN

UJHÁZI Lóránd

tudományos főmunkatárs (NKE, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar)

1. Bevezetés

A 2015-ös év legjelentősebb kül- és biztonságpolitikai kihívása, amellyel az európai államoknak szembe kellett néznie a bevándorló-, illetve menekültválság volt. Az egyes európai országok és EU-tagállamok kormányzata jelentősen eltérő alapelvek mentén építette ki politikai álláspontját, amely azután a konkrét intézkedésekben jelentek meg. Nem kevés nézeteltérésnek lehettünk tanúi, amelyek ezekből a véleménykülönbségekből adódtak. Ugyanakkor nemcsak az európai országok vezetői, hanem az egyes európai társadalmakon belül is feszültség alakult ki. A menekültekkel vagy bevándorlókkal foglalkozó civil vagy nemzetközi szervezetek gyakran szembementek az adott ország kormányának migrációs politikájával.

Eközben mind az egyes országok politikai vezetői, mind a társadalom elvárta, hogy a Katolikus Egyház mind elméleti szinten reflektáljon a kialakult helyzetre, mind a segélyezési és karitatív munkába kapcsolódjon be.

A tanulmányban igyekszem azokat az alapelveket tisztázni, hogy mi a Katolikus Egyház kötelezettsége a hazájuktól távol lévők vonatkozásában, és melyek azok a feladat-együttesek, amelyek nem a főtevékenységi körhöz tartoznak, de az emberiség elvek miatt ezekben is részt vesz.

A cikkben a menekültek, migránsok, bevándorlók szavakat ideológiai és politikai tartalom nélküli munka-kifejezésként használom.

2. A menekültkérdés megjelenése a pápai és szentszéki dokumentumokban

A jelenleg kialakult menekültválság kapcsán is tisztán kell látni, hogy a Katolikus Egyház elsősorban az otthonaiktól bármilyen okból távol lévő katolikusok lelkipásztori gondozásáért felel. Az első egyházi dokumentumok és a fokozatosan kiépített egyházi intézmények tevékenységi köre is ezt támasztja alá. Emellett a Szentszék vagy a helyi egyház számos humanitárius és diplomáciai lépést tesz a menekültkérdés

globális és helyi szintű kezeléséért. Az események alakulásának gyorsasága megköveteli, hogy az egyház legfőbb vezetés-irányítása „ad hoc” jelleggel is értékelést adjon. A buzdító vagy biztató jelleggel megfogalmazott pápai és szentszéki reflexiók azonban nem jogszabályok. Inkább iránymutatásul szolgálnak a bevándorlók humanitárius és lelkipásztori ellátásában résztvevő egyházi közigazgatási szerveknek. Ez nem elhanyagolható, de nem is lehet túlértékelni a jelentőségét. Nem konkrét jogszabály-módosításokról, új intézmények kiépítéséről vagy feladatszabásról van szó, hanem alapmagatartás, erkölcsi elvek meghatározásáról.¹ Ráadásul az általánosan megfogalmazott elvekhez nem mindegyik helyi egyházi intézmény rendelkezik megfelelő infrastruktúrával, anyagi és személyi erőforrásokkal.

A menekültkérdés alapvetően az egyház társadalmi tanításának témakörében jelenik meg. Az egyházi dokumentumok akkor reflektáltak a társadalmi jelenségre, mikor az valamilyen történelmi és gazdasági okból aktuálissá vált, vagy az elvándorlás már általános világpolitikai és biztonsági tényezővé lépett elő. A pápai megnyilatkozások eltérő alapossággal vizsgálják az elvándorlás kérdését. Nem feladatuk a jogszabályi keretek megteremtése. Azokat a főbb szempontokat határozzák meg, amelyek mentén kialakul a szentszéki migrációs politika, a lelkipásztori ellátás egyházjogi kerete és a humanitárius segítségnyújtásra létrehozott intézmények.²

A II. Vatikáni Zsinat *Lumen gentium* kezdetű egyházzól szóló dogmatikus konstitúciója az egyház tevékenysége és egysége kapcsán jegyzi meg, hogy a meghatározott etnikai vagy rítusú csoportok lelkipásztorkodásának elő kell segítenie az igazi katolikus lelkületet (LG 13). A *Christus Dominus* kezdetű dekrétum 18. pontja szerint „különös gondot kell fordítani azokra a hívőkre, akik életkörülményeik miatt nem részesülnek eléggé a plébánosok szokásos, közös lelkipásztori gondozásában vagy azt teljességgel nélkülözik. Ilyenek a kivándorlók, a száműzöttek és menekültek, a tengerészek és repülők, a nomádok és más hasonlóak.” A zsinat ugyanezen pontja felhívja a helyi püspöki konferenciák figyelmét, hogy „tanulmányozzák behatóan a fentiekkel kapcsolatos sürgető kérdéseket, egy akarattal és egyesített erővel hatékonyan gondoskodjanak lelki ellátásukról alkalmas eszközök és intézmények útján, figyelembe véve elsősorban az Apostoli Szentszék által kiadott vagy kiadandó irányelveket, s azokat az idő, a hely és a személyek körülményeihez alkalmazzák.” A zsinati dokumentumok pasztorál-teológiai alapelveket fogalmaznak meg, amelyeket a hazájuktól távol lévők lelkipásztori és humanitárius ellátásánál is figyelembe kell venni.³ Az alapelvek a zsinat utáni joganyag, ún. „alkotmányjogi” részében megismétlésre kerültek. Ezzel

¹ Vö. FERENC PÁPA: *Migranti e rifugati. Verso un mondo migliore. Migranti*, 2014/1. 5.

² Vö. Jaime BONET: *El Factor Religioso en el derecho humanitario bélico: algunas cuestiones de interés para el Derecho eclesiástico del Estado*. In: María BLANCO – Beatriz CASTILLO – José FUENTES – Miguel SÁNCHEZ- LASHERAS (szerk.): *Ius et Iura*. Navarra, Universidad Navarra, 2010. 134–150. Pl. XIII. LEÓ: *Enc. Rerum novarum*. 1891. 05. 15. n. 33. *Acta Sanctae Sedis*, 1890–91/23. 641–670. Kimondja azt az alapelvet, amely ma is meghatározó: Mindenkinek joga van, hogy a szülőföldjén maradjon, [...] és ne kényszerüljön idegen országra.

³ Vö. Jean BEYER: *Fondamento ecclesiale della Pastorale dell’Immigrazione*. In: Jean BEYER – Marcello SEMERARO (szerk.): *Migrazioni Studi interdisciplinari*. 1. k. Roma, Centro Studi Emigrazioni, 2003. 9–33.; Velasio DE PAOLIS: *La chiesa e le migrazioni nei secoli XIX e XX. Ius Canonicum*, 2003. 13–49.

jogszabály szintjére emelkedtek, és jogviszonyt teremtettek az egyházi hierarchia és a krisztushívők között.⁴ A hierarchia kötelessége, hogy azoknak a krisztushívőknek is biztosítsa a lelkipásztori ellátást, akik a hazájuktól bármilyen okból távol vannak.⁵ Az eredményes lelkipásztori ellátás érdekében anyanyelvükből, kultúrájukból és hagyományukból adódó sajátosságokat figyelembe kell venni,⁶ és így kell kiépíteni az egyetemes és a részegyház szintjén azokat az intézményeket, amelyek gondoskodnak a lelkipásztori ellátásokról.⁷ Ugyancsak a teológiai elvek alapján jönnek létre a humanitárius segítséget biztosító különböző katolikus intézmények. Amíg azonban a lelkipásztori ellátás elsődleges alanyai – amellett, hogy a Katolikus Egyház missziós karakterrel is rendelkezik – a krisztushívők, addig a humanitárius segítségnyújtás területén az egyház ilyen megkülönböztetést nem tesz. Sőt az egyes intézmények jelzik, hogy a humanitárius segítséget felekezeti és vallási hovatartozásra való tekintet nélkül kell biztosítani az arra rászorulóknak.

A zsinat utáni szociális enciklikák és pápai megnyilatkozások is a zsinati elveket követték. VI. Pál 1967-ben kiadott *Populorum progressio* kezdetű enciklikája a fejlett államok kötelezettségeiről beszél, a fiatalok és a vendégmunkások méltó elhelyezése és nevelése, és a kultúrák közötti párbeszéd előmozdítása kapcsán.⁸ II. János Pál *Sollicitudo rei socialis* kezdetű enciklikája az *egyéni kibontakozás útjában álló akadályokra utal*, amelyek miatt sokan „kivonják magukat a nemzet életéből, és kénytelenek kivándorolni.”⁹

XVI. Benedek 2009-ben megjelent *Caritas in veritate* kezdetű enciklikájának¹⁰ 62. pontja szerint a migráció drámaisága egyrészt az otthonukat elhagyók magas számában, másrészt a kiváltó társadalmi, gazdasági, politikai, kulturális okokban keresendő.¹¹ Súlyos korjelenség, amelynek kezelése meghaladja az egyes államok teljesítőképességét, és megköveteli a nemzetek és a nemzetközi szervezetek együttműködését.¹² Fontos szempont, hogy nemcsak a bevándorlók, hanem a befogadó társadalmak jogait is védeni kell. Ez utóbbi szempontot egyre kevesebb alkalommal halljuk, pedig az egy-

⁴ Vö. Javier HERVADA: *Introduzione critica al diritto naturale*. Milano, Giuffrè, 1990.

⁵ Vö. Velasio DE PAOLIS: L'impegno della Chiesa nella pastorale della mobilità umana secondi il Codice di Diritto Canonico. *Seminario*, 1985/25. 131.

⁶ Vö. Benlloch PAVEDA: La nuova legislazione canonica e sulla mobilità sociale. In: Julián HERRANZ (szerk.): *Migrazioni e diritto ecclesiale*. Padova, Edizioni Messaggero, 1992. 21.

⁷ Vö. Josémaria SANCHIS: La pastorale dovuta ai migranti ed agli itineranti (aspetti giuridici fondamentali). *Fidelium Jura*, 1993/3. 452–453; DE Velasio PAOLIS: La pastorale dei migranti nei documenti conciliari. *Informationes SCRIS*, 1989/2. 238–257.

⁸ Vö. VI. PÁL: Enc. *Populorum progressio*. 1967. III. 26. *Acta Apostolicae Sedis*, 1967/59. nr. 66–75.

⁹ Vö. II. JÁNOS PÁL: Enc. *Sollicitudo rei socialis*. n. 15. 1987. XII. 31. *Acta Apostolicae Sedis*, 1988/80. 530.

¹⁰ Vö. Klaus TANNER: Political Theology according to Benedict XVI. In: Francis SCHÜSSLER – Klaus TANNER – Michael WELKER: *Political Theology. Contemporary Challenges and Future Directions*. Westminster, John Knox Press, 2013. 65–66.

¹¹ Vö. XVI. BENEDEK: Enc. *Caritas in veritate*. 2009. VI. 29. *Acta Apostolicae Sedis*, 2009/101. n. 61., 696–697.

¹² Vö. XVI. BENEDEK: Enc. *Caritas in veritate*. i. m. n. 67., 701–702.

ház társadalmi tanításának ez is részét képezi, amikor a menekültek lelkipásztori és humanitárius ellátásának lehetőségeit vizsgáljuk.

3. Pápai és szentszéki dokumentumok a hazájuktól távol lévők lelkipásztori ellátásának biztosítása érdekében

Egyes pápai és szentszéki dokumentumok a hazájuktól távol lévők lelkipásztori ellátásának jogi és strukturális kereteit fejtik ki. Érdekes jogtörténeti emlék a IV. Lateráni Zsinat (1215) kilencedik kánonja, amely elrendeli, hogy a helyi egyházi vezetés gondoskodjon azoknak a lelkipásztori ellátásáról, akiknek el kellett hagyniuk az otthonukat, és nem beszélnek annak a területnek a nyelvét, ahol letelepedtek. A zsinati rendelkezés elsősorban a helyi egyházi hatóság felelősségére utal.

A tizenkilencedik és huszadik századi katolikus migrációs hullám miatt általánossá vált az a vélemény, hogy a katolikus elvándorlók lelkipásztori ellátását nemcsak helyi szinten, hanem a Római Kúria önálló hivatalán keresztül kell rendezni.¹³ 1912-ben X. Pius pápa a *Cum omnes catholicos* kezdetű *muto proprio* létrehozta a migránsokért felelős különleges hivatalt,¹⁴ és a pápa rendezte a hivatal jogkörét,¹⁵ amely így a hazájuktól távol lévők lelkipásztori szolgálatának megszervezésében saját jogon és kizárólagosan járt el. Emellett akkor még nem önálló hivatalként, hanem a *Konzisztoriális Kongregáció*¹⁶ alárendeltségében tevékenykedett. A Kongregáció későbbiekben főképp dokumentumokon és utasításokon keresztül azoknak a lelkipásztoroknak igyekezett eligazítást adni, akik más nemzetiségű katolikusok lelkipásztori gondozását látták el.¹⁷

1914-ben X. Pius pápa az olaszországi bevándorlók lelkipásztori ellátására hivatalt hozott létre, amelynek pontosan lefektették a jogszabályi keretét is.¹⁸ A pápa 1914-ben papnevelő intézetet is létre akart hozni, amely a menekültek lelkipásztori ellátásával foglalkozó lelkipásztorokat képez, de az első világháború miatt erre csak 1920-ban került sor.¹⁹ A Konzisztoriális Kongregáció pedig az olasz nemzetiségű menekültek lelkipásztori ellátására alapított intézményt.²⁰ XV. Benedek „személyi prelátust” nevezett ki, hogy koordinálja azoknak a lelkipásztoroknak a tevékenységét, akik a külföldön élő olaszok lelkipásztori ellátásáról gondoskodnak.²¹

¹³ Átfogó történelmi bemutatás: Angelo NEGRINI: La Santa Sede y el fenómeno de la movilidad humana. *People on the move*, 2002/34. 88–89.

¹⁴ Vö. X. PIUS: Motu proprio. Cum omnes catholicos. 1912. VIII. 15. *Acta Apostolicae Sedis*, 1912/4. 526–527.

¹⁵ X. Pius szívén viselte a hazájuktól távol élők sorsát. Vö. Gian Carlo PEREGO: Un Papa, un Vescovo e i migranti. *Migranti*, 2014/ 1. 7–8.

¹⁶ A Konzisztoriális Kongregáció a mai Püspöki Kongregáció elődje.

¹⁷ Vö. KONZISZTORIÁLIS KONGREGÁCIÓ: Decretum. Etnographica studia. 1914. III. 25. *Acta Apostolicae Sedis*, 6. évf., 1914. 182–186.

¹⁸ A *Collegio Urbano di Sacerdoti per l'Immigrazione italiana* felállításáról ld. X. PIUS: Motu proprio. Iam pridem. 1914. III. 19. *Acta Apostolicae Sedis*, 1914/6. 173–176..

¹⁹ Vö. KONZISZTORIÁLIS KONGREGÁCIÓ: Notificazione. 1921. V. 26. *Acta Apostolicae Sedis*, 1921/13. 309–311.

²⁰ Vö. KONZISZTORIÁLIS KONGREGÁCIÓ: Decretum. 1918. IX. 3. *Acta Apostolicae Sedis*, 1918/6. 669–671.

²¹ Vö. XV. BENEDEK: Notificazione. 1920. X. 23. *Acta Apostolicae Sedis*, 1920/12. 534–535.

A második világháború után a hivatalt átalakították, és közvetlenül a vatikáni államtitkárság alá rendelték. 1951-ben pedig, létrehozták a migránsokért felelős Nemzetközi Katolikus Bizottságot. 1952-ben az *Exsul familia* kezdetű apostoli konstitúció megerősítette a hivatal kizárólagos hatáskörét, és kialakította a ma is létező struktúrát.²² XII. Pius konstitúcióját a szentszéki migrációs politika *magna chartajaként* szokták említeni²³ amellett, hogy még magán viselte a kor egyházszemléletét: nem tudott eltekinteni a területiség elvétől, és a helyi „világi” munkatársak segítségével csak korlátozottan élt.²⁴ Emellett a dokumentum jelentős lépésnek számít: megfogalmazódik, hogy a hazájuktól távol lévők lelkipásztori ellátásában nem a minimumra, hanem olyan rendszer kiépítésére kell törekedni, amely a lelkipásztori gondozásukat el tudja látni.²⁵

VI. Pál pápasága alatt a Római Kúria egyes hivatalai jelentős átalakításon esetek át, amely a hazájuktól távol élőkért felelős szentszéki hivatalt is érintette. 1965-ben a pápa külön hivatalt hozott létre, amely a nomád életformát élőkért lett felelős. 1967-ben pedig a Klérus Kongregáció irányítása alatt a turistákért felelős hivatalt állított fel.²⁶ 1970-ben VI. Pál a két hivatalt összevonta, és a Püspöki Kongregáció alá rendelve, létrehozta a Migránsok és Turisták lelki gondozásáért felelős Pápai Tanácsot.

Jogfejlődés szempontjából jelentős VI. Pál pápa *Pastoralis Migratorum cura* kezdetű *motu proprio*-ja, amely már a II. Vatikáni Zsinat teológiai elveinek fényében született.²⁷ Ehhez a pápai dokumentumhoz kapcsolódik a Püspöki Kongregáció „*De pastoralis migratorum cura*” („*Nemo est*”) kezdetű utasítása,²⁸ amely gyakorlati szempontokat fogalmaz meg.

Az 1917-ben kiadott Egyházi Törvénykönyvvel szemben a hatályos 1983-as Egyházi Törvénykönyv a Római Kúria működését nem részletezi. Ezért a hazájuktól távol lévők lelkipásztori gondozására létrehozott szentszéki hivatal szabályozása az 1988-ban megjelentetett *Pastor Bonus* kezdetű apostoli konstitúcióban (149–151. cikk.),²⁹ és a belső használatra kiadott szabályzatban található. Az új jogi szabályozás megszüntette a hivatal függését, megváltoztatta annak nevét, és így lett Vándorlók és Utazók Lelki gondozásának Pápai Tanácsa.

²² Vö. XII. PIUS: Apostoli konstitúció. *Exsul Familia*. 1952. VIII. 1. *Acta Apostolicae Sedis*, 1952/44. 649–704.

²³ Vö. L. GOVERNATORI: *Commentarium in Const. Apost. „Exsul Familia” Apollinaris*, 1953/26. 155–174.

²⁴ Vö. Eduardo BAURA: *La cura pastorale extraparrocchiale*. In: GRUPPO ITALIANO DOCENTI DI DIRITTO CANONICO (szerk.): *La parrocchia*. Milano, Glossa, 2005. 255.

²⁵ Vö. Luigi SABBARESE: *Girovaghi, migranti, forestieri e naviganti nella legislazione ecclesiastica*. In: *Corso di formazione della Fondazione Migrantes*. kézirat. 5.

²⁶ Vö. Giovanni CHELI – Luigi SABBARESE: *Pontificio Consiglio della Pastorale per i Migranti e gli Itineranti*. In: Pio Vito PINTO (szerk.): *Commento alla Pastor Bonus e alle Norme Sussidiarie della Curia Romana*. Città del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana, 2003. 216.

²⁷ Vö. VI. PÁL: *Motu proprio. Pastoralis migratorum cura*. 1969. VIII. 15. *Acta Apostolicae Sedis*, 1969/61. 601–603.

²⁸ Vö. PÜSPÖKI KONGREGÁCIÓ: *Utasítás. De pastoralis migratorum cura („Nemo est”)*. *Acta Apostolicae Sedis*, 1969/61. 614–663.

²⁹ Vö. II. JÁNOS PÁL: *Apostoli konstitúció. Pastor Bonus*. 1988. VI. 28. *Acta Apostolicae Sedis*, 1988/80. 899–900.

A migrációra vonatkozó említett pápai és szentszéki dokumentumok kiadása óta a világpolitikai helyzet jelentősen megváltozott, ezért a kétezres évek elejére aktuálisá vált egy új, a hatályos joganyaggal koherens egyházi dokumentum megjelenítése. Olyan új alapdokumentumra volt szükség, amely összhangban áll a II. Vatikáni Zsinat pasztorál-teológiai alapelveivel, és figyelembe veszi a megváltozott társadalmi, politikai és biztonsági kihívásokat.³⁰ Ennek fényében született a 2004. május 3-án kiadott *Erga migrantes* kezdetű utasítás.

Az *Erga migrantes* kezdetű utasítás összefoglaló dokumentum, mivel az Apostoli Szentszék az egyház társadalmi tanítását vizsgáló egyéb dokumentumaiban már az utasítás megjelenése előtt is kitért az elvándorlással kapcsolatos legsürgetőbb kérdésekre. Afrika (1994), Amerika (1997), Ázsia (1998), Óceánia (1998) és a jubileumi szentévből (2000) Európa helyzetét vizsgáló szinódusok után született dokumentumokban is találunk utalást a menekültek emberi jogaik védelmére, befogadására és lelkipásztori gondozásukra.³¹

Az *Erga migrantes* kezdetű utasítás négy nagy fejezetet, illetve egy külön záró fejezetet tartalmaz, amelyekbe bedolgozták a zsinat utáni egyházi dokumentumok aktuális részeit is. Kifejezetten a migrációs kérdés egyházi dimenzióival foglalkozik a dokumentum függeléke. Kitér a világi munkatársak alkalmazására (1. fejezet), a menekültekért dolgozó lelkészekre (2. fejezet), női és férfi szerzetesekre (3. fejezet), egyházi hatóságra (4. fejezet), püspöki konferenciákra és keleti egyházak felelős hierarchiájára (5. fejezet), illetve a pápai tanácsra (6. fejezet).

Az utasítás a menekültek humanitárius gondozása kapcsán megjegyzi, hogy az egyház vezetői tegyenek meg mindent a menekültek lelkipásztori és humanitárius gondozásáért. A nem keresztények vagy a nem katolikusok vonatkozásában pedig tartsák tiszteltnak a lelkiismeret és a vallásszabadság elvét (17. cikkely). A helyi egyházi hatóságoknak fel kell készülni, hogy a menekültek eltérő nyelvi és kulturális háttérrel rendelkeznek. Ezért fontos szempont, hogy létszámuk a helyi egyházi közösségekben ne lépje át azt a „küszöböt” amely a különbségek miatt feszültséget teremtene (89. pont). A régebbi apostoli buzdítások arról is említést tettek, hogy a helyi egyházi hatóságok használják ki az egyház egyetemességét, határokon átnyúló intézményrendszerét, és segítsék az újonnan érkezetteket az otthon maradókkal való kapcsolattartásban.³² A menekülthullám kapcsán a kapcsolattartás jelentősége és a katolikus intézmények

³⁰ Vö. Julián HERRANZ: *Giustizia e pastorality nella missione della Chiesa*. Milano, Giuffrè, 2011. 412.

³¹ „Figyelembe véve az okokat – a sajnos még több országban megtalálható nyomorúság, fejletlenség, szabadság hiánya –, melyek sokakat szülőföldjük elhagyására készítetnek, mindenkinek bátran össze kell fognia egy igazságosabb nemzetközi gazdasági rend megvalósításáért, ami alkalmas arra, hogy minden ország és minden nép igazi fejlődését elősegítse.” II. JÁNOS PÁL: Püspöki Szinódus utáni apostoli buzdítás. Ecclesia in Europa. 2003. VI. 28. *Acta Apostolicae Sedis*, 2003/92. 710.

³² „Különös lelkipásztori gondot kell fordítani a bevándorló katolikusok integrációjára, figyelembe véve kultúrájukat és eredeti vallási hagyományait. Ennek érdekében ápolni kell a kapcsolatot a bevándorlók eredeti egyházaival és a befogadó egyházak között, hogy ki lehessen alakítani a segítség megfelelő formáit, amit – megfelelő fölkesztés után – a bevándorlók eredeti hazájából származó papok, szerzetesek és lelkipásztori kíséretük is nyújthatnak.” II. JÁNOS PÁL: Püspöki Szinódus utáni apostoli buzdítás. Ecclesia in Europa. 2003. VI. 28. *Acta Apostolicae Sedis*, 2003/92. 710.

szerepe újra felmerült. Ugyanakkor többen felhívták a figyelmet azokra a nemzetbiztonsági kockázatokra, amelyet a katolikus intézmények ilyen jellegű tevékenysége jelenthet. A bevándorlók magas száma miatt az országok nemzetbiztonsági szolgálatai túlterheltek. Ezért az adott ország jelentősebb entitásainak is nagyobb nemzetbiztonsági érzékenységet kell mutatni, és kerülni a felesleges kockázatokat, amelyeket akár a kapcsolattartásban való közreműködés generálhat.

Az *Erga migrantes* kezdetű utasítás figyelembe veszi, hogy a nyugati társadalmakban szélsőséges politikai erők is megjelenhetnek, melyek a menekültekkel szemben erőszakosan lépnek fel. Az egyház különböző hivatalos fórumokon már korábban is fellépett a menekültek „faji, vallási” alapon történő hátrányos megkülönböztetésével szemben.³³ A dokumentum szorgalmazza, hogy helyi szinteken éljenek a kánonjog biztosította lehetőségekkel, és az egyes migráns csoportok lelkipásztori ellátására személyi elven szerveződő egyházi intézményeket hozzanak létre.

A Szentszék menekült ügyekben érintett országok egyházi hatóságaitól kéri, hogy éves jelentést juttassanak el a pápai tanácsnak (20. cikkely 1. §. 7°), amely által a Szentszék az egyes országok vonatkozásában naprakész információkkal rendelkezhet. A bevándorlás jelenlegi természete azonban már gyakoribb információcserét indokol a helyi és a központi szervezetek között.

A pápai és szentszéki dokumentumokhoz kapcsolódóan lehet említést tenni az *utazók és vándorlók világnapja* alkalmából elhangzó üzenetekről. Ahogy arra a bevezetőben már utaltam, ezek nem jogszabályok. Jobb esetben az egyes jogintézmények működését és a jogszabály jelentését világítják meg. Alapelveket és alapszabályokat, erkölcsi ítéletet – s ha úgy tetszik –, az egyes országok politikai és a nemzetközi szervezetek vezetői számára ajánlásokat fogalmaznak meg. A legfőbb egyházi jogalkotó felhívja a figyelmet, hogy az egyes egyházi jogintézményeket hogyan lehet még jobban a hazájuktól távol lévőkhöz lelkipásztori és humanitárius szolgálatába állítani. Alkalmat biztosítanak az aktuális világpolitikai és biztonsági helyzetre való reflexióra, illetve az egyes országok, nemzetközi szervezetek figyelmét is ezen a fórumon hívja fel a migrációval kapcsolatos újabb kihívásokra.³⁴

4. A menekültek lelkipásztori ellátásának lehetőségei a hatályos egyházjogban

Az 1983-ban kiadott Egyházi Törvénykönyv már a zsinati elvek figyelembevételével született. A CIC (*Codex Iuris Canonici*) átdolgozása alatt már látható volt, hogy a mig-

³³ Vö. Giovanni Giulio VALTOLINA: „La paura è la madre di ogni razzismo”. Atteggiamenti e orientamenti dei cittadini europei verso gli stranieri immigrati. *People on the move*, 2010/11. 113–129.

³⁴ A vándorlók és menekültek 89. világnapja alkalmából II. János Pál arra kérte a helyi katolikus intézményeket, hogy az idegeneknek igyekezzenek segíteni a beilleszkedésben, és ne érezzék a kulturális és nyelvi eltéréseket. Illetve elítélte a túlzott nacionalizmus minden fajtáját és kitért a „legsebezhetőbb idegenekre” az okmányok nélkül vándorlóakra, a hontalanokra, a menedéket keresőkre [...] a véres konfliktusok menekülteire, az emberkereskedelem női és gyermek áldozataira.” II. JÁNOS PÁL: A vándorlók és menekültek 89. világnapjára. *People on the move*, 2002/90. 5–7. Felépítésüket és mondanivalójukat tekintve a vándorlók és menekültek világnapján elhangzó megnyilatkozások hasonlóak.

ráció egyre jelentősebb kihívássá válik, de akkor még az elvándorlás mind nemzetiségi tekintetben, mind a számokat tekintve jelentősen eltért a mai helyzettől.

Az új Kódex általános elveket fogalmaz meg, amelyeket a nagyobb eredményesség elérése érdekében a hazájuktól távol élők lelkipásztori és humanitárius ellátására tekintetben alkalmazni lehet.³⁵ A törvénykönyv által biztosított jogi lehetőségek megnyitják az utat, hogy különböző intézményeket hozzanak létre a bevándorlók lelkipásztor ellátására.³⁶ Nem minden intézményes lehetőség alkalmazható minden esetben. Az illetékes egyházi hatóság mérlegeli a körülményeket és felállítja bevándorlók lelkipásztor ellátására a legmegfelelőbbnek tűnő intézményes keretet.

4.1. A hazájuktól távol lévők lelkipásztori ellátása a helyi plébánia keretei között

A CIC 529. kánonja a plébános általános lelkipásztori kötelezettségeivel foglalkozik. Az 1. § a plébánosok különös figyelmébe ajánlja „a hazájuktól távol élőket”. A kánon szóhasználata általános, mindenkire vonatkozik, aki menekült, a munka vagy a tanulmány miatt illetve más okból távol él a szülőföldjétől. A jogalkotó jelezni akarta, hogy a plébánia a hazájuktól távol lévő katolikusok számára is lelki és liturgikus otthon.³⁷ Ami a jogszabály gyakorlatba való átültetését illeti, a jogalkotói szándék nem valósult meg maradéktalanul. A bevándorlók ugyanis a kulturális, a nyelvi és az egyéb nehézségeik miatt csak nehezen vagy egyáltalán nem tudtak beilleszkedni a helyi plébániai közösségbe. Illetve nem egy esetben maguk a plébániai hívei is fenntartásokkal fogadták a távolról érkezetteket. Ez tipikus példa arra, amikor a jogalkotói szándék és a jogszabály megvalósítása a törvény címzettjeinek hozzáállása, illetve az objektív akadályok miatt nehezen vagy nem kivitelezhető.³⁸ Az 529. kánon 1 §-a a „hazájuktól távol élők” plébánián történő lelkipásztori gondozását a plébánosok feladatai között említi. A kánon jelzi, hogy a hazájuktól távol lévő személyekkel – a szegények, a betegek mellett – a plébános különös gonddal foglalkozzon. Ez a plébános hivatalából adódó lelkipásztori kötelezettsége.³⁹ A plébánián a hazájuktól távol lévő katolikusok is

³⁵ Vö. Eduardo BAURA: Movimientos migratorios y derechos de los fieles en la Iglesia. *Ius Canonicum*, 2003/43. 51.

³⁶ Vö. Piero Antonio BONNET: Comunione ecclesiale, migranti e diritti fondamentali. In: PONTIFICIO CONSIGLIO DELLA PASTORALE PER I MIGRANTI E GLI ITINERANTI (szerk.): *Migrazioni e diritto ecclesiale. La pastorale della mobilità umana nel nuovo Codice di Diritto Canonico*. Padova, Edizioni Messaggero, 1992. 35.

³⁷ Vö. Juan CALVO: Kommentár az 529. kánonhoz. In: Ignacio Juan ARRIETA (szerk.): *Codice di Diritto Canonico. Leggi e Complementari*. Roma, Colletti a San Pietro, 2004. 413.; Agosto MONTAN: *Il diritto nella vita e nella missione della Chiesa*. Bologna, Edizione Dehoniane, 2000. 446–447.

³⁸ Vö. Hans VÖCKING: Migration und Pastoral. Eine Chance für die Katholizität der Kirche. *Ost-West. Europäische Perspektiven*. 2003/3. <http://www.owep.de/artikel/353/migration-und-pastoral>. A szerző, mint az Európai Püspöki Konferenciák Tanácsa Migrációs Bizottságának ex-titkára több tanulmányában felhívja a figyelmet, hogy nehézséget jelent a bevándorlók helyi plébániákra való integrációja, és nagy kihívás, hogy ne jöjjenek létre egészségtelen „párhuzamosságok”, és ne alakuljanak ki szegregációk.

³⁹ Vö. MONTAN i. m. 449.

részesülhetnek az „egyház lelki kincsestárából” (LG 37.; 213. k.).⁴⁰ Ebbe beletartozik a törvényesen kiszolgáltatható szentségek kiszolgáltatása,⁴¹ illetve az Isten igéjének hirdetése és egyéb lelkipásztori tevékenységek.⁴² Ugyanakkor a kulturális és a nyelvi nehézségek miatt kérdéses ezeknek a tevékenységeknek, különösen a katekézisnek, a lelki beszélgetéseknek az eredményessége. A jogalkotó jelzi, hogy az Isten igéjének hirdetése mind a katekézis, mind a homília és a prédikáció szintjén illeszkedjen a krisztushívők korához és szellemi beállítottságához (LG 28., CD 30., 757. k.). A menekültek és bevándorlók esetében ez az kulturális és nyelvi különbözőség olyan jelentős, hogy nem, vagy csak nagy áldozatok árán teljesíthető.⁴³ A bevándorlók lelkipásztori gondozása nem képezheti a plébános napi feladatainak túlnyomó részét, hanem illeszkednie kell abba a feladat-együttesbe, amelyet hivatala kapcsán lát el. A hazájuktól távol élők lelkipásztori gondozását csak abban az esetben ésszerű a helyi plébánián keresztül megoldani, ha számuk még nem lépték át azt a kritikus küszöböt, ami magával hozza, hogy gondozásuk a plébános hivatalából származó egyéb lelkipásztori feladatainak a rovására megy. Semmi akadálya azonban annak, hogy a plébánia arra alkalmas tagjai bekapcsolódjanak a hazájuktól távol lévők lelkipásztori ellátásába. Sőt ez egyre inkább olyan feladatnak tűnik, amely a plébánia szintjén lehetővé teszi, hogy a krisztushívők állapotuknak megfelelően részt vegyenek az egyház Krisztus által rendelt papi, prófétai királyi küldetésében. Ez jelentheti a bevándorló családok látogatását, betegek gondozását, karitatív tevékenységet, sőt a szükséges egyházi felhatalmazás birtokában a hitoktatást is.⁴⁴ Ez utóbbi különösen jelentős, ha a világi krisztushívő nyelvi, adott esetben kulturális ismeretekkel is rendelkezik.

Amennyiben a „hazájuktól távol élők” lelkipásztori ellátása meghaladja a helyi felelős lelkipásztor erejét, érdemes a hatályos jog által biztosított egyéb lehetőségekkel élni. Ez lehet lelkipásztor kinevezése, vagy ha a körülmények indokolják, az egyház-jog által biztosított lelkipásztori intézmények létrehozása. A felelős lelkipásztor lehet „lelkész” (564. k.), a migránsok lelkipásztori ellátását végző és megszervező püspöki helynök (476 k.), illetve személyi plébános (518. k.). Ez utóbbi a személyi plébániához kapcsolódik ezért a személyi egyházmegyével együtt az intézményes keretek között tárgyaljuk.

Elméletileg lehetőség lenne személyi prelatúra felállítására is, de ez ideig egyetlen személyi prelatúra létezik, egészen eltérő profillal.

⁴⁰ Vö. Alvaro DEL PORTILLO: *Laici e fedeli nella Chiesa*. Milano, Giuffrè, 1999. 64–74.

⁴¹ A nagyobb mobilitás és a rendezetlen körülmények miatt időnként nem egyszerű megállapítani, hogy mely szentségeket vehetik fel érvényesen és megengedetten az otthonaiktól távol élők. Ez a házasság esetén ez akár a szentség kiszolgáltatásának érvényességét is érintheti (pl. nem ellenőrzött vagy ellenőrizhető házassági akadály esetén). Más esetben szentség kiszolgáltatás megengedettsége a kérdése merül fel.

⁴² Vö. Francesco COCCOPALMERIO: Il parroco «pastore» della parrocchia. *Quaderni di diritto ecclesiale*, 1993/1. 12–13.

⁴³ Vö. Mauro RIVELLA: Il parroco come evangelizzatore: l'esercizio del «munus docendi» (c. 528, par. 1) *Quaderni di diritto ecclesiale*, 1993/1. 23.

⁴⁴ Vö. ERDŐ Péter: A világiak munkája a plébánián. Teológiai és egyházjogi vonatkozások. In: Uő. (szerk.): *Élő egyházjoga*. Budapest, Szent István Társulat, 2006. 292–293.

Régebben ismert volt az ún. „misszió” intézménye, amelyet az egyes országokban kifejezetten a más országokból érkezettek lelkipásztori ellátására állítottak fel.⁴⁵ A misszió nem pontos egyházi jogi kategória, ezért a többi egyházi struktúra közötti elhelyezése nehézséget jelent. Ugyancsak nehézséget jelenthet az egyes lelkipásztori intézmények anyagi forrásainak előteremtése, különösen akkor, ha az adott intézményt a világi jogi rendszerek nem ismerik el, és nem támogatják.⁴⁶

Mindemellett, amennyiben semmilyen más lelkipásztori intézmény nem létesülne a hazájuktól távol lévők lelkipásztori ellátására, a plébánia számukra is a lelki és liturgikus otthon.⁴⁷

4.2. A hazájuktól távol lévők lelki gondozása lelkész kinevezésén keresztül

Az új Kódex a régi joganyaghoz képest nagyobb jelentőséget tulajdonít a lelkész jogintézményének. A lelkész „azt a papot jelenti, akire állandó jelleggel – legalább részben – a krisztushívők valamelyik közösségének vagy külön csoportjának lelkipásztori gondozását bízta” (564. k.).⁴⁸ A CIC nyolc kánonon (564–572. kk.) keresztül mutatja be a lelkészekre vonatkozó joganyagot. A törvénykönyv 568. kánonja kifejezetten azokról a lelkészekről szól, akiket valamelyik társadalmi csoport gondozására neveztek ki. A jogalkotó a lelkész tevékenységének jelentőségét abban jelöli meg, hogy olyan csoportok lelkipásztori ellátásával foglalkozik, akik a plébános „általános” lelkipásztori ellátásában nem részesülhetnek. A kánon felsorolásában ilyen társadalmi csoportnak minősülnek „a vándorlók, a hazájuktól távol élők, a menekültek, a nomádok, a hajósok.” Az egyházi jogalkotó kérése, hogy az említettek lelkipásztori ellátására „amennyire lehetséges, nevezzenek ki lelkészeket.” A CIC felsorolása nem kizárólagos, hanem inkább példákat ad, és a jog a helyi ordinárius megítélésére bizza, hogy melyek azok a csoportok, akik különleges lelkipásztori ellátást igényelnek.⁴⁹

A lelkész esetében is előny, ha beszéli az adott népcsoport nyelvét, és ismeri kultúrájukat. A legjobb, ha maga a lelkész is az adott népcsoportoz tartozik, mert a befogadó országok részegyházai ritkán rendelkeznek minden szempontból erre a feladatra megfelelő lelkipásztossal.

⁴⁵ Vö. Jaime B. ACHACOSO: Shepherding an Itinerant Flock A Survey of Institutions and Jurisdictional Structures for the Pastoral Care of Filipino Migrant Workers. *Philippine Canonical Forum*, 2010/12. 29–68.

⁴⁶ Astrid KAPTIJN: Die katholischen Migrantengemeinden – *Staatskirchenrechtliche Ausblicke und das Kirchenrecht*. <http://www.migratio.ch/de/dokumente/artikel-buecher-und-studien-zur-anderssprachigenseelsorge/studien/die-katholischen-migrantengemeinden>

⁴⁷ Francesco COCCOPALMERIO: La pastorale dei fedeli che si trovano fuori del domicilio. In: AA.VV.: *Migrazioni e diritto ecclesiale. La pastorale della mobilità umana nel nuovo Codice di diritto canonico*. Padova, Edizioni Messaggero, 1992. 193–200.

⁴⁸ Carlo REDAELLI: Una particolare forma di cura pastorale: i cappellani. *Quaderni di diritto ecclesiale*, 1989/1. 144.

⁴⁹ John A. ALESANDRO: Kommentár az 568. kánonhoz. In: James CORIDEN – Thomas GREEN – Donald HEINTSCHEL (szerk.): *The Code of Canon Law. A Text and Commentary*. New York, Paulist Press, 1985. 446.

A migráció kapcsán érintett részegyházak élhetnek a hatályos jogi lehetőségekkel, amelyek a lelkészek végleges átadására vonatkoznak. A II. Vatikáni Zsinat utáni jogalkotás megkönnyítette az új inkardináció (részegyházba történő jogi betagozódás) lehetőségét.⁵⁰ Ennek egyrészt „teológiai” okai voltak, azaz hogy kifejeződjön a papság egész egyház irányába való küldetéstudata.⁵¹ Másrészt a klérus jobb elosztását igyekeztek előmozdítani.⁵² A II. Vatikáni Zsinat *Presbyterorum ordinis* kezdetű határozata a papok megfelelő elosztása kapcsán a különleges lelkipásztori igények ellátását külön kiemeli.⁵³ Elő kell mozdítani a „különleges lelkipásztori tevékenységeket, melyeket a föld bármely részén egyes társadalmi csoportok javára kell végezni” (PO 10). A hazájuktól távol lévők lelkipásztori szolgálata is különleges területnek tekinthető.

A hatályos Kódex inkardinációra vonatkozó joganyaga a zsinati elvek tükrében született (265–272. kk.), és ezért mind az ex- és inkardináció, mind az ideiglenes „átadás” jogi lehetőségét megkönnyítették. Amennyiben a két részegyház megyéspüspöke megegyezik, van lehetőség, hogy a kibocsátó ország egyházmegyéjéből klerikust inkardináljanak a befogadó ország egyházmegyéjébe a bevándorlók lelkipásztori ellátására. Így a befogadó országok részegyházai olyan lelkipásztort kaphatnak, aki beszéli a bevándorlók nyelvét és ismeri a kultúrájukat. Ezt a jogintézményt nyilván akkor érdemes igénybe venni, ha a bevándorlók száma azt indokoltá teszi, és előreláthatóan tartós jelleggel maradnak a befogadó ország területén. Ez azonban csak a kánonjogi oldala a lelkipásztorok átvételének, de emellett a nemzetbiztonsági és a civiljogi szegmenseket is érdemes a befogadó részegyháznak figyelembe venni.

Ha a hazájuktól távol lévők előreláthatóan csak ideiglenesen tartózkodnak a részegyház területén, vagy létszámuk nem túl magas, illetve gyors integrációra lehet számítani,⁵⁴ akkor érdemesebb az ideiglenes átvétel kánonjogi lehetőségével élni (271. k.).⁵⁵ Az ideiglenes átvételnél egyszerre veszik figyelembe az illető klerikus kívánságát és alkalmasságát, illetve a két részegyház eljárójának véleményét és nem utolsó sorban az érintett krisztushívők érdekeit.⁵⁶ A hazájuktól távol lévő etnika csoportok számára a kibocsátó országból átadott lelkipásztor esetében sokszor szóba sem kerül a végle-

⁵⁰ José Martín AGAR: *Appunti per una riflessione sull'incardinazione*. In: Luis NAVARRO (szerk.): *L'istituto dell'incardinazione*. Milano, Giuffrè, 2006. 452–453.

⁵¹ „Ezenkívül az inkardináció és exkardináció szabályait úgy kell módosítani, hogy ez az ősi intézmény megmaradjon ugyan, de jobban feleljen meg a mai lelkipásztori igényeknek.” PO 10. Lásd még Pierantonio PAVANELLO: *I Presbiteri fidei donum speciale manifestazione della comunione delle Chiese particolari tra loro e con la Chiesa universale*. *Quaderni di diritto ecclesiale*, 1996/1. 49–51.

⁵² Javier HERVADA: *Personal Prelature from Vatican II. to the New Code: An Hermeneutical Study* Canons 294–297. *The Jurist*, 1985/45. 379–418.

⁵³ José María RIBAS: *Incardinación y distribución del clero*. Pamplona, Universidad de Navarra, 1971.

⁵⁴ Vö. Alvaro DEL PORTILLO: *Consacrazione e missione del sacerdote*. Milano, Ares, 1990. 30.

⁵⁵ Vö. KLÉRUS KONGREGÁCIÓ: *Notae directivae*. Postquam apostoli. 26. pont. 1980. III. 25. *Acta Apostolicae Sedis*, 1980/72. 343–364. Ezt újabban a Szentszék ismét megerősítette, ld. PÜSPÖKI KONGREGÁCIÓ: *Direktórium*. *Apostolorum successores*. 2004. II. 22. 17. pont. *Enchiridion Vaticanum*, 2004/23. 1068–1069.

⁵⁶ Vö. Clergy Personnel: *Policy and Canonical Issues*. *The Jurist*, 45/1985. 517.

ges átvétel („inkardináció”), hanem a befogadó ország egyházmegyéje csak ideiglenes jelleggel vesz át lelkipásztorokat.⁵⁷ Ez esetben a két egyházi előljáronak írott megállapodásban kell tisztázni a klerikus tevékenységének keretét. Az általános kánonjogi szabályozásban nincs szó arról, hogy milyen elemeket tartalmazzon a két egyházi előjáró közötti megállapodás. A szerzői vélemények alapján ilyenkor érdemes tisztázni az eltöltendő szolgálati időt, a klerikus sajátos lelkipásztori szolgálata kapcsán teljesítendő kötelességeit, a szolgálat teljesítésének és a lakhatás pontos helyét, a díjazásra, a beteg- és a szociális biztosításra vonatkozó kérdéseket.⁵⁸ Ez esetben is figyelembe kell venni a világi jogi és nemzetbiztonsági korlátokat, amelyek más esetben nem jelentik az ideiglenes átvétel határait.

A lelkési feladatokat, és így a menekültek lelkipásztori gondozását, az előjáró engedélyével olyan klerikus is elláthatja, aki valamelyik megszentelt élet intézményéhez tartozik.⁵⁹ Ez az egyházmegyéekben növekvő klerikus hiány miatt egyre gyakoribb.

4.3. Püspöki helynök kinevezése a hazájuktól távol lévők lelkipásztor ellátásának összehangolására

Amennyiben indokolt, püspöki helynökön keresztül is történhet a migránsok lelkipásztori ellátásának összehangolása. A II. Vatikáni Zsinat, figyelembe véve a megváltozott társadalmi körülményeket, fontosnak tartotta, hogy a nagyobb lelkipásztori jelentőséggel bíró kérdésekben a megyéspüspököknek az általános helynökön túl egyéb segítőtje is legyen (CD 27).⁶⁰ A jogintézmény jelentőségét a zsinat után több pápai és szentszéki dokumentum is kiemelte.⁶¹ A Kódex általánosan utal a püspöki helynök alkalmasságára, kinevezésére, hivatalának elvesztésére (475–481. kk.). A bevándorlókért felelős püspöki helynök esetében azonban lehetnek speciális tulajdonságok is, amelyeket érdemes mérlegelni.⁶² Ilyen sajátos tulajdonság lehet a nyelv, a kultúra, adott esetben a sajátos rítus ismerete. Ez utóbbi nemcsak a liturgiát jelenti, hanem a saját jogú egyház hagyományát, egyházfegyelmi és egyházkormányzati sajátosságait is. Sok esetben a menekültek vagy a hazájuktól távol élők lelkipásztori ellátására kinevezett püspöki helynök, maga is a menekültek többségét kitevő kulturális közegekből kerül ki. Más esetben hosszabb időt töltött a kibocsátó országban vagy más okból kifolyólag vannak nyelvi és kulturális ismeretei.

⁵⁷ Vö. Juan Ignacio ARRIETA: *Diritto dell'organizzazione ecclesiastica*. Giuffrè, Milano, 1997. 365.

⁵⁸ Vö. Francis SCHNEIDER: Kommentár a 271. kánonhoz. In: James CORIDEN – Thomas GREEN – Donald HEINTSCHEL (szerk.): *The Code of Canon Law. A Text and Commentary*. New York, Paulist Press, 1989. 340.

⁵⁹ Vö. Eduardo BAURA: *Legislazione sugli ordinariati castrensi*. Milano, Giuffrè, 1992. 41–42.

⁶⁰ Vö. Velasio DE PAOLIS: De Vicario Episcopali secundum Decretum Concilium Oecumenicum Vaticanum II „Christus Dominus”. *Periodica*, 1967/56. 309–330.

⁶¹ PÜSPÖKI KONGREGÁCIÓ: Directorium. Ecclesiae imago. 1973. II. 22., *Leges V*, nr. 202. 6528–6529.

⁶² Gian Giacomo SARZI SARTORI: I vicari del vescovo e l'esercizio della «vicarietà» nella Chiesa particolare. *Quaderni di diritto ecclesiale*, 2005/18. 11–12.

A migrációban érintett országokban az egyes egyházmegyék már rég óta élnek a kánonjogi lehetőséggel és a bevándorlók lelkipásztori ellátásának egyházmegyei szintű összehangolására püspöki helynököt neveznek ki. Számos angolszász-, illetve nyugat-európai országban létezik ez a megoldás.

4.4. A hazájuktól távol élők lelkipásztori ellátása személyi elven szerveződő egyházi struktúrákon keresztül

A II. Vatikáni Zsinat után az egyház területi alapon szerveződő intézményei mellett a személyi elv is egyre jelentősebb lett a lelkipásztori tevékenység kapcsán.⁶³ Ezek az intézmények egyrészt az egyetemes jog, másrészt a helyi, a nemzeti körülményeket figyelembe vevő részleges egyházjog alapján épülnek ki.⁶⁴ A hazájuktól távol élők lelkipásztori gondozására már a zsinat előtt is hoztak létre személyi elv alapján lelkipásztori struktúrákat. X. Pius az Egyesült Államokban, illetve Kanadában „ordinariátust” állított fel a ruszinok lelkipásztori ellátására. XV. Benedek ugyancsak ordinariátust alapított a menekültek számára Olaszországban. XI. Pius pedig ugyanezzel az egyházi formációval élt, amikor Kínában a szlávok lelkipásztori ellátásáról gondoskodott. XII. Pius pedig Brazíliában hozta létre ezt az egyházszerkezeti formát a keleti katolikusok, Francia- és Németországban pedig a lengyel menekültek számára. XXIII. János Argentínában rendelte el, hogy a keleti katolikusok számára ordinariátust hozzanak létre. XV. Benedek az Albániából érkező görög katolikusok lelkipásztori ellátására Kalabriában személyi egyházmegyéjét hozott létre. XII. Pius pedig Kairóban alapított személyi egyházmegyéjét a menekült maroniták számára.⁶⁵

4.4.1. Személyi egyházmegye a hazájuktól távol levők lelkipásztori ellátására

A hatályos CIC alapelve szerint a részegyházak és a részegyházak preferált formája, az egyházmegye alapvetően területi elven szerveződik. Általános alapelv az is, hogy a megyéspüspök a különböző csoportok lelkipásztori ellátásánál vegye figyelembe a krisztushívők sajátos helyzetét és körülményeit (383. k. 2. §).⁶⁶ II. János Pál pápa *Pastores gregis* kezdetű szinódus utáni apostoli buzdítása a püspöki szolgálatról, ezt az alapelvet a menekültek és migránsok vonatkozásában külön is kiemelte. Azt is hozzá-

⁶³ Vö. ERDŐ Péter – SZABÓ Péter (szerk.): *Territorialità e personalità nel diritto ecclesiastico*. Budapest, Szent István Társulat, 2002. A tanulmánykötet felvázolja a Katolikus Egyház területi és személyi elven működő intézményeit, bemutatja az új típusú, személyi elven működő intézmények jogi keretét.

⁶⁴ Vö. Helmut PREE: Nichtterritoriale Strukturen der hierarchischen Kirchenverfassung. In: ERDŐ–SZABÓ i. m. 515–544.

⁶⁵ Vö. Eloy TEJERO: Kommentár az 568. kánonhoz. In: Ángel MARZOA – Jorge MIRAS – Rafael RODRÍGUEZ-OCAÑA (szerk.): *Exegetical Commentary on the Code of Canon Law*. Vol. II/2. Montreal, Wilson and Lafleur, 2004. 1443–1444.

⁶⁶ *Communicationes*, 1980/12. 296.

tette, hogy a megyéspüspöknek az egyházmegye területén erre a tevékenységre külön anyagi forrásokat kell elkülöníteni.⁶⁷

Amellett, hogy a törvénykönyv (372. k. 1. §) megerősíti a területiség főszabályát, ugyanabban a kánonban (372. k. 2. §) lehetővé teszi, hogy a püspöki konferencia meghallgatása után az egyház legfőbb hatósága a lelki igények figyelembevételé miatt személyi egyházmegyét állítson fel.⁶⁸ A jogszabály általánosan fogalmaz, és a „speciális körülményekkel” indokolja, ha eltérnek a területiség főszabályától. A hazájuktól távol élők kulturális és nyelvi adottságaiból származó körülmények kimerítik a jogalkotó által említett sajátos lelkipásztori körülményeket.⁶⁹ A személyi egyházmegye mindazokkal a jogokkal rendelkezik, mint a területi egyházmegye: klerikusokat inkardinálhat, saját klérussal rendelkezhet, széles körben hozhat létre egyházi intézményeket. A vezetés-irányítás is a területileg lehatárolt egyházmegye intézményrendszere és a vonatkozó jogszabályai szerint történik. Emellett amennyiben személyi egyházmegyén keresztül látják el a hazájuktól távol lévők lelkipásztori gondozását, igyekezni kell a joghatósági kompetenciákat tisztázni, és minimalizálni az esetleges kompetencia-ütközésekből származó feszültséget.

A személyi egyházmegye, illetve az azt vezető „személyi” püspök kompetenciájának is van területi lehatároltsága, amely a legtöbb esetben az adott ország püspöki konferenciája alá tartozó területet jelenti.⁷⁰ A személyi egyházmegye létrehozására nem a helyi egyházi hatóság, hanem az Apostoli Szentszék illetékes.⁷¹ Ez a Püspöki, a missziós területeken pedig a Népek Evangelizációjának Kongregációját jelenti (373. k.).⁷² A 372. kánon 2. §-a a püspöki konferencia kapcsán megjegyzi, hogy „mielőtt az Apostoli Szentszék felállítaná a személyi egyházmegyét, meg kell hallgatnia a püspöki konferencia véleményét.” Ez a hazájuktól távol lévők lelkipásztori gondozására létrehozott személyi egyházmegye esetében is logikus. Jó esetben a helyi püspökök rendelkeznek kellő információval arra vonatkozóan, hogy milyen nemzetiségű, rítusú és számú bevándorló él a püspöki konferencia területén. Ugyancsak optimális esetben a püspöki konferencia tagjai meg tudják ítélni, hogy milyen egyházi struktúra a legalkalmasabb a hazájuktól távol élők lelkipásztori ellátására. A püspöki konferencia tagjai ismerhetik az állami hatóságok migrációs politikáját és az állami szereplőkkel is kapcsolatban állnak.⁷³ A rendelkezésükre álló információkkal jelentősen hozzájárulhatnak,

⁶⁷ Vö. II. JÁNOS PÁL: Pastores gregis. Szinódus utáni apostoli buzdítás. 2003. X. 16. n. 45.; 67. *Acta Apostolicae Sedis*, 2004/96. 885–886; 914–916.

⁶⁸ Vö. John RENKEN: Kommentár a 372. kánonhoz. In: BEAL–CORIDEN–GREEN (1989) i. m. 509.

⁶⁹ Vö. Luis OKULIK: Apetti giuridici della cura pastorale dei fedeli di rito orientale nelle diocesi latine. In: Arturo CATTANEO (szerk.): *L'esercizio dell'autorità nella Chiesa*. Venezia, Marcianum Press, 2004. 53–63.

⁷⁰ Vö. Giorgio FELICIANI: La dimensione collegiale del ministro del vescovo a livello locale. In: CATTANEO i. m. 64.

⁷¹ Vö. GREEN Thomas: Kommentár a 372. kánonhoz. In: BEAL–CORIDEN–GREEN (1985) i. m. 318.

⁷² Ezt erősítik meg a *Pastor Bonus* kezdetű apostoli konstitúció püspöki kongregációra vonatkozó 75–78 cikkelyei.

⁷³ Sőt egyes országokban – pl. az Egyesült Államokban – a püspöki konferencia bevándorlási és menekült ügyekkel megbízott bizottsága emberi jogi szempontok alapján kritikát is gyakorol az állami

hogy az Apostoli Szentszék a legalkalmasabb lelkipásztori intézményt hozza létre a hazájuktól távol lévők lelkipásztori ellátására.

A helyi megyéspüspököknek akkor is megmarad a joguk és kötelességük a hazájuktól távol élők lelkipásztori ellátására, ha személyi egyházmegyét hoznak is létre, a megyéspüspök már említett általános pásztori felelőssége miatt, amely a területükön élő bevándorlók, menekültek, vendégmunkások és diákok lelkipásztori ellátására is kiterjed. A felesleges párhuzamosságok elkerülése,⁷⁴ és a nagyobb lelkipásztori eredményesség miatt a püspöki konferencia tagjai közötti együttműködéstől ez esetben sem lehet eltekinteni.⁷⁵

4.4.2. Személyi plébánia a hazájuktól távol lévők lelkipásztori ellátására

Lényegesen szűkebb jogkörű, de ugyancsak a személyi elv alapján szerveződő, és a hatályos jogban ismert intézmény a személyi plébánia. A jogalkotó a plébánia esetében is megőrizte azt az alapelvet, hogy a plébánia alapvetően a területiség elve alapján áll fenn (518. k.). Emellett a CIC megadja a lehetőséget, hogy amennyiben indokolt, akkor a személyi egyházmegyéhez hasonlóan személyi elven fennálló plébániát állítsanak fel. Amíg a személyi egyházmegyét a püspöki konferencia szempontjainak figyelembe vételével az Apostoli Szentszék hozza létre, addig a személyi plébánia alapításánál a megyéspüspök saját jogkörben jár el.⁷⁶ Az 518. kánonban a jogalkotó rövid utalást tesz, hogy milyen elvek játszhatnak szerepet a személyi plébánia létrehozásánál. A CIC felsorolása nem kizárólagos, hanem a megyéspüspök számára néhány példát akar meghatározni. A jogalkotó a kánon szövegében a rítusbeli, a nyelvi és a nemzetiségi tényezőt említi, mint amelyek alapját képezhetik a személyi plébánia felállításának. Mindezek az okok a bevándorlás miatt is kialakulhatnak az adott részegyház vagy püspöki konferencia területén. A helyi megyéspüspök nemcsak egy, hanem több személyi plébániát is létrehozhat a hazájuktól távol élők lelkipásztori ellátására. Ilyen differenciáltabb lelkipásztori ellátás megszervezésénél szintén figyelembe veheti az adott közösség nyelvét, rítusát, nemzetiségét, korát stb.

jogszabályokra vonatkozóan. COMMITTEE ON MIGRATION OF UNITED STATES CONFERENCE OF CATHOLIC BISHOPS: *On Human Trafficking*. Washington DC, United States Conference of Catholic Bishops, 2012.

⁷⁴ Vö. Carlos SOLER: La jurisdicción cumulativa. *Ius Canonicum*, 1988/28. 172–179. A szerző hosszú tanulmányban elemzi az egyházkormányzat területén jelentkező párhuzamosságokat. A bevándorlók lelkipásztori ellátása kapcsán megjegyzi, hogy a számukra létrehozott lelkipásztori intézmény hasznos, és az új jogi lehetőségek valóban a jogfejlődés gyümölcsei, de mindennek az intézménynek az élen álló személy, mind a helyi részegyház vezetője egymással szemben toleráns és együttműködő magatartást kell, hogy tanúsítson.

⁷⁵ Vö. Giorgio FELICIANI: La dimensione collegiale del ministro del vescovo a livello locale. In: CATTANEO i. m. 53–63.

⁷⁶ Vö. Paolo MONETA: Territorialità Personalità Nell'organizzazione funzione Giudiziaria. In: ERDŐ–SZABÓ i. m. 687–689. A szerző hangsúlyozza a helyi egyházi hatóság kötelezettségét a sajátos lelkipásztori szükségben és körülmények között élők jogainak biztosítására.

A személyi plébános a rábízottak vonatkozásában mindazokat a jogokat és kötelezettségeket viseli, mint a területi plébános.⁷⁷ Ez jelenti a hitoktatás, a szentségekre való felkészítés és a lelki beszélgetések, vagy istentiszteletek tartását. A személyi egyházmegyéhez képest ennek a lelkipásztori megoldásnak az előnye, hogy a kisebb szervezet kevesebb adminisztratív feladatot igényel, gyorsabban felállítható, módosítható, megszüntethető.⁷⁸ A helyzet mérlegelése és az intézkedés meghozatala a megyéspüspök joga, de a személyi plébánia alapításánál is figyelembe kell venni a papi szenátus véleményét (515. k. 1. §). Alapelv ugyanis, hogy a megyéspüspök ne alapítson plébániát a papi szenátus meghallgatása nélkül. A hazájuktól távol lévők lelkipásztori ellátására létrehozott plébánia esetében ez különösen is jelentős, mivel szenátust alkotó papok együttesen nagyobb rálátással rendelkezhetnek arról, hogy az egyházmegyében a hazájuktól távol lévők milyen lelkipásztori ellátást igényelnek.

4.4.3. Személyi prelatúra alapítása a hazájuktól távollévők lelkipásztori ellátására

A személyi prelatúra jogintézménye a hatályos egyházjog újdonsága.⁷⁹ Az új Kódex a személyi prelatúra létrehozásának okát „a papok megfelelő elosztásában” vagy „bizonyos területek vagy társadalmi csoportok különös lelkipásztori, illetve missziós feladatok ellátásának megoldásában látja.” A személyi prelatúrát az Apostoli Szentszék az érdekelt püspöki konferenciák meghallgatása után alapíthat. A prelatúra részben világi papokból és diakónusokból áll (294. k.), de a világi krisztushívők is bekapcsolódhatnak a prelatúra lelkipásztori munkájába.⁸⁰ A törvény szövegéből kiderül, hogy ez a jogintézmény elméletileg megfelelne a hazájuktól távol lévők lelkipásztori ellátására, mivel a jogalkotó egyértelműen jelezte, hogy ezzel a különös lelkipásztori szükségben lévőkről akar gondoskodni. Az világos, hogy a hazájuktól távol élők különleges lelkipásztori ellátást igényelnek amellet, hogy a helyi katolikus közösség jól körülhatárolható csoportját alkotják.⁸¹ A személyi prelatúra létrehozásánál, hasonlóan a személyi egyházmegyéhez, az Apostoli Szentszék kikéri az érintett püspöki konferenciák véleményét. Az alapítás, illetve később a módosítás, esetleg a megszüntetés már a Szentszék joga.⁸² A személyi prelatúra területi szempontból a személyi egyházmegyénél is nagyobb rugalmassággal rendelkezik. Nem szükségszerű ez esetben, hogy a prelatúra lelkipásztori és kormányzati joghatósága csak egy püspöki konferencia területére terjedjen ki. Amennyiben a hazájuktól távol lévők lelkipásztori helyzete hasonló, a töb-

⁷⁷ Vö. Helmut PREE: Nichtterritoriale Strukturen der hierarchischen Kirchenverfassung. In: ERDŐ–SZABÓ i. m. 518–519.

⁷⁸ Vö. Winfried AYMANS – Klaus MÖRSDORF: *Kanonisches Recht*. Paderborn–München–Wien–Zürich, Ferdinand-Schöningh, 1997. 190.

⁷⁹ Vö. HERVADA (1985) i. m. 379–418.

⁸⁰ Vö. Joseph Edward FOX: *The Personal Prelature of the Second Vatican Council: An Historical Canonical Study*. Roma, Università San Tomaso, 1987.

⁸¹ Vö. Jean BEYER: Il nuovo Codice di Diritto Canonico e la pastorale della mobilità. *On the move*, 1983/3. 18.

⁸² Vö. Gaetano LO CASTRO: Le prelatore personali. Profili giuridici. *Ius Ecclesiae*, 1989/1. 467–491.

bi szomszédos püspöki konferencia területén is, semmi nem tiltja, hogy ugyanaz a személyi prelatúra rendelkezzen joghatósággal az érintett országok területén. Mivel a személyi prelatúra jogosult arra is, hogy saját szeminárium, vagyis papképzéséért felelős intézménye és saját pappai legyenek (295. k.), megvan az az előnye, hogy a jelöltek már a felkészülés alatt nemcsak az általános teológiai, filozófiai és kánonjogi, hanem a prelatúra sajátos feladatkörének megfelelő képzésben is részesülhetnek.⁸³ Mindemellett úgy tűnik, hogy a Szentszék nem preferálja ennek a jogintézménynek a létrehozását a hazájuktól távol lévők lelkipásztori ellátására.

4.5. Az Utazók és Vándorlók lelki gondozásáért felelős Pápai Tanács

Amellett, hogy az egyetemes egyházi joganyag széleskörű lehetőséget kínál a helyi egyházi vezetés számára, hogy intézményeket hozzon létre a hazájuktól távollévők lelkipásztori ellátására, az Apostoli Szentszék központi hivatallal rendelkezik, amelyen keresztül koordinálja és segíti a bevándorlók lelkipásztori ellátását. A pápai tanács elnevezése is jelzi, hogy a tanács hatásköre nemcsak azokra terjed ki, akik menekültek, hanem mindazokra, aki valamilyen okból elhagyták a szülőföldjüket.⁸⁴ A pápai tanács hatásköri illetékessége szempontjából az „utazáson” és a saját szülőföldtől való „távolleten” van a hangsúly. Illetékes például a „nomád” életformát élő személyek vonatkozásában is, akiknek ugyan nem kellett elhagyniuk az otthonaikat, de életformájuk következtében – esetenként saját országuk határain is átívelő – vándorló életformát folytatnak. Hasonlóképp a tanács hatáskörébe tartozik, azoknak a lelki gondozása, akik vízi vagy légi úton vannak.⁸⁵ Annak sincs jelentősége, hogy gazdasági, politikai, vallási vagy etnikai okból, önként vagy kényszer hatására hagyták el a szülőföldjüket.

A tanácsot az érseki ragban lévő elnök vezeti,⁸⁶ közvetlen munkatársa pedig a tanács titkára. Állandó munkatársai a huszonöt bíborosból és érsekből és mintegy ötven tanácsadóból álló tanácsadó testület.⁸⁷

A tagok és a tanácsadók kiválasztásánál fontos szempont egyrészt a rugalmasság és a gyors elérhetőség. Ezért a tagok egy része Rómában él, és nem egy esetben más szentszéki hivatalnak is tagjai. A másik szempont, hogy az egész világegyház képviseltesse magát, vagyis mind a kibocsátó, mind a befogadó országok képviselői jelen legyenek. A tanács legalább évente egyszer „plenáriát”, teljes ülést tart, ahol Rómában kívül tartózkodó tagoknak is meg kell jelenni. A nagyobb jelentőségű lépésekhez és dokumentumok megjelentetéséhez a Római Pápa hozzájárulása is szükséges.

⁸³ Vö. Pedro RODRÍGUEZ: *Chiese particolari Prelature personali*. Milano, Areas, 1985. 45.

⁸⁴ Vö. CHELI-SABBARESE i. m. 216.

⁸⁵ Vö. II. JÁNOS PÁL: Motu proprio. *Stella Maris*. 1997. I. 31. *Acta Apostolicae Sedis*, 1997/89. 209–216.

⁸⁶ Vö. Gian Giacomo SANZI SARTORI: Kommentár az Egyházi törvénykönyv 360. kánonjához. In: QUADERNI DI DIRITTO ECCLESIALE (szerk.): *Codice di Diritto Canonico Commentato*. Milano, Ancora, 2001. 350.

⁸⁷ Vö. Heribert SCHMITZ: Die Römische Kurie. In: Joseph LISTL – Heribert SCHMITZ: *Handbuch des katholischen Kirchenrechts*. Regensburg, Verlag Friedrich Pustet, 1999. 378.

A tanács kilenc „ügyosztálya” a migráció, menekültek és kitelepítettek, tanulók, turisták és zarándokok, tengeri- és légi úton lévők, nomádok, cirkuszosok területekre oszlik, amelyek nem egyforma jelentőségűek.

Bár a pápai tanács elsődleges feladata, hogy az idegenben élők lelkipásztori ellátásáról gondoskodjon, de megjelenik a humanitárius segítségnyújtás klasszikus formája, a menekültek pszichológiai és anyagi támogatása is. A tanács a menekültek érdekében nemzetközi fórumokon is véleményt nyilvánít.⁸⁸ Konferenciákat szervez a menekültkérdés megoldásának elméleti megalapozására.

A tanács az egyetemes egyház és a római pápa tekintélyével tevékenykedik, de a nagyobb eredményesség érdekében együttműködik a helyi egyházzal. Attól függően, hogy az adott országban mekkora területet érint a menekültkérdés, és milyen mértékű a menekültek száma, az együttműködés történhet a püspöki konferenciával, de korlátozódhat kisebb területre, az egyházmegye vagy akár egy plébánia szintjére is.⁸⁹

4.6. A bevándorlók humanitárius segítésére létrehozott katolikus szervezetek

Az elmúlt évben tapasztalt menekültáradat világossá tette, hogy a Katolikus Egyháznak nemcsak lelkipásztori, hanem a humanitárius segítségnyújtás terén is szerepet kell vállalnia. Amíg a lelkipásztori ellátás az egyház kötelessége és joga, addig a menekültek humanitárius segítése össztársadalmi kihívás.⁹⁰ Mivel az egyház születése óta érzékeny volt a szegények, az elesettek, a kiszolgáltatottak ügye iránt, természetes, hogy a különböző szervezetein keresztül részt vesz a menekültek humanitárius ellátásában is.

Néhány alapelvet azonban pontosan kell látni.

Az egyes országok egyházi struktúrái eltérő kapacitással rendelkeznek. Nem is lehet egy napon említeni például a Német Katolikus Egyház már több évtizede működő szervezeteit a volt a szocialista országok katolikus egyházainak személyi és anyagi, illetve intézményi lehetőségével.

Jelentősen eltérnek azok az igények is, amelyekkel maguk a migránsok az egyes területeken fellépnek. Amennyiben a migránsok egy területen, adott esetben Magyarországon nem kívánnak letelepedni, vagy hosszabb ideig maradni, akkor felesleges olyan intézményekben gondolkodni, amelyek a német modellhez hasonlóan az integrációban, nyelvoktatásban, otthonteremtésben, munkavállalásban segítenek. Erre ugyanis a menekültek részéről sincs igény. Ezekben az országokban az intézményeket inkább a gyors és átmeneti segítségnyújtás – élelem, ivóvíz, gyógyszerek, meleg ruha, takaró stb. biztosítása irányába kell pozicionálni.

⁸⁸ Kifejezetten az ENSZ számára a bevándorlókkal szemben megjelenő rasszizmusról: Assisi Francis CHULLIKATT: La Santa Sede all'ONU: no al razzismo e alla xenofobia. *People on the move*, 2010/113. 167–171.

⁸⁹ Vö. CHELI–SABBARESE i. m. 218.

⁹⁰ Vö. FISCHL Vilmos: Egyházi karitatív szervezetek szerepe a válságkezelésben. *Kard és Toll*, 2006/2. 92–101.

Az egyházi és az állami, illetve a más felekezetek hasonló szervezeteinek a működését össze kell hangolni.⁹¹ Kerülni kell a felesleges intézményi kettőzéseket a segítségnyújtás terén. A tevékenység jogi kereteinek ismerete is fontos, hiszen az állami vagy nemzetközi szabályozókban is joghézag vagy bizonytalanság lehet. Nem érdemes olyan tevékenységi kört felvállalni a humanitárius segítségnyújtással foglalkozó katolikus szervezeteknek, amely az állami hatóságokkal való feszültséghez vezet.

A katolikus intézmények tevékenysége kapcsán fel kell hívni a figyelmet a nemzetbiztonsági tudatosságra. Az európai országokba érkező menekültek száma miatt megnövekedett a nemzetbiztonsági szolgálatok feladata. Tudatosítani kell, hogy bizonyos tevékenységi kör – menekültek elszállásolása, anonim egészségügyi ellátás megszerzése – felvet nemzetbiztonsági aggályokat, amelyekre a katolikus segítségnyújtó szervezeteknek is tekintetbe kell lenni.

4.6.1. A humanitárius szolgálatra létrehozott szervezetek egyházi jogi sokszínűsége

Amíg a lelkipásztori ellátásra létrehozható intézmények kánonjogilag pontosan lehatárolt, bemutatott intézményei a Katolikus Egyháznak, addig a humanitárius tevékenységben résztvevő szervezetek kánonjogilag sokszínűek, nem egy esetben nem is beazonosíthatóak. Ez problémás abból a szempontból, hogy nem teljesen lehet látni a felügyeleti szerveket, a vagyonekezelés és tevékenységi kör törvényes határait.

Gyakori, hogy a püspöki konferenciák alárendeltségébe tartozó bizottság vagy hivatal gondoskodik a konferencia területén élő bevándorlók humanitárius ellátásáról. A törvénykönyv csak rövid utalást tesz a püspöki konferenciák bizottságaira és intézményeire, mely szerint a konferenciának lehetnek olyan „hivatalai és bizottságai, melyek a konferencia megítélése szerint céljának megvalósítását hatékonyan elősegítik.” Működésüket a püspöki konferencia szabályzatában is tisztázni kell (451. k.). Az intézmény hasznosságát és működésének pontos kereteit a püspöki konferencia tagjainak kell felmérni és meghatározni. Olaszországban például a Püspöki Konferencia állandó tanácsa már 1987-ben elrendelte, hogy a bevándorlók számára külön hivatalt hozzanak létre.⁹² Feladatát egyházmegyei megbízottakon és az országban található öt hivatalon keresztül látja el.

A római központtal rendelkező intézmény szabályzata jelzi, hogy a központ az egyház jog szerint jogi személynek minősül.⁹³ Ahol a világi jog nem biztosítja automatikusan az egyházi jogi személyek számára a jogi személyiséget, ott az intézmény világi jogi státuszát tisztázni kell.

Az Egyesült Államokban a Püspöki Konferenciának alárendelt szervezet, az *US Conference of Catholic Bishops Migration and Refugee Services* meglehetősen széles jog- és tevékenységi körrel és egyházi, illetve állami intézményi kapcsolatokkal

⁹¹ Vö. FISCHL i. m. 92–93.

⁹² Vö. Antonio INTERGUGLIEMI: Le novità legislative e lo spirito di accoglienza. *Social news. Mensile di promozione sociale*, 2014/3. 15.

⁹³ Vö. Ugo POLETTI: Decreto di costituzione della fondazione «migrantes». https://www.chiesacattolica.it/cc_i_new_v3/allegati/10429/STATUTO%20Migrantes.pdf.

rendelkezik. Az Egyesült Államokba érkező bevándorlók jelentős része katolikus, így az egyház még inkább érintettnek érzi magát, hogy ne csak lelkipásztori, hanem humanitárius segítséget is biztosítson.⁹⁴ Külön programmal rendelkezik a családjukat elveszített gyermekek tekintetében,⁹⁵ kapcsolatban áll a bevándorlásért felelős állami szervezetekkel és rendszeres elemzéseket, értékeléseket készít az állami jogszabályokról, adott esetben merész törvénymódosítási javaslatokat is tesz.

Szintén összhangban a jogalkotói szándékkal léteznek püspöki konferenciák közötti kezdeményezések is a menekültkérdés elméleti és gyakorlati megoldására. „A nagyobb jó előmozdítása és védelme érdekében erősíteni kell a kapcsolatokat különösen a szomszédos püspöki konferenciák között” (459. k. 1. §), amelyhez szükséges az Apostoli Szent-szék megkérdezése (459. k. 2. §). Ilyen kezdeményezés az Afrikai- és a Madagaszkári Püspöki Konferenciák által a menekültek megsegítésére létrehozott munkacsoport. A konferenciákat az motiválta, hogy 2011-ben három millió afrikai menekült volt, és egyes előrejelzések szerint 2025-re minden tízedik afrikai az otthonától távol fog dolgozni. A munkacsoport feladata, hogy tanulmányozza az elvándorlás jelenségét, és javaslatokat tegyen a helyi egyházaknak a közös fellépés megszervezésére. Például javaslatot fogalmaztak meg arra vonatkozóan, hogy az egyháznak a családok integritásának védelme érdekében kell fellépni, mivel a migráció sok afrikai családot zilált szét.⁹⁶

A harminckilenc tagot magába tömörítő és a II. Vatikáni Zsinat püspöki kollegialitás szellemében működő Európai Püspöki Konferenciák Tanácsa létrejötté óta figyelemmel kíséri az európai migrációs helyzetet. A *Caritas in Veritate* Bizottság Migrációs Szekciója foglalkozik jelenleg a menekültek lelkipásztori és humanitárius kérdésének értékelésével.⁹⁷ A *Caritas in Veritate* Bizottság XVI. Benedek pápa enciklikája után kapta nevét, és a bevándorlás mellett az igazságosság és a béke, illetve a teremtett világ védelmének kérdéskörére figyel. Célkitűzése, hogy az európai püspökök ezekben a kérdésekben megosszák egymással a tapasztalataikat. Régebben önálló bizottság foglalkozott a menekültkérdéssel, amelyet miután szekcióvá alakítottak, beolvasztották az egyéb társadalmi kérdésekkel is foglalkozó *Caritas in Veritate* Bizottságba. A szekció munkáját a pápai tanács és más a menekültkérdésben illetékes nemzetközi katolikus társaságok is segítik.⁹⁸

A menekültek humanitárius segítségével sok olyan egyházi szervezet is foglalkozik, amelyek a krisztushívők elhatározásából születtek. A legtöbb esetben ezek a szervezetek nem kifejezetten a menekültek segítésére, hanem általánosabb humanitárius segítségnyújtás miatt jöttek létre, és a megváltozott viszonyokhoz alakították küldetésüket. Ilyen szervezetek kezdeményezésére joguk van a krisztushívőknek. Az egyház céljainak előmozdítására való társulási jog a II. Vatikáni Zsinat teológiai gondolkodásának

⁹⁴ Vö. *Migration And Refugee Services*. <http://www.usccb.org/about/migration-and-refugee-services/>.

⁹⁵ Vö. *Children And Migration*. <http://www.usccb.org/about/children-and-migration/index.cfm>.

⁹⁶ „La migrazione di molti africani distrugge le loro famiglie”. <http://vaticaninsider.lastampa.it/nel-mondo/dettaglio-articolo/articolo/africa-18495/>

⁹⁷ Ugyanilyen nevű szervezetek az egyes püspöki konferenciák alárendeltségében is vannak.

⁹⁸ Migration section. http://www.ccee.eu/ccee___en/ccee/00002309_Migration_Section.html. Pl. Caritas Europa, the International Catholic Migration Commission, and Comece.

köszönhetően a hatályos egyházjogban is kitüntetett helyen szerepel (299. k. 1. §). Az egyház célkitűzései között pedig mindig is fontos helyet foglalt el a „segítő szeretet” (298. k. 1. §)⁹⁹ gyakorlása, amely a huszadik századi menekültválság kapcsán az ott-honaikból elűzött vagy elmenekültet megsegítésében jelenik meg. Az ilyen társulások lehetnek nemzetközi, nemzeti vagy területi, azaz egyházmegyei szintűek, illetve az egyházi hatóságtól való függésük mértéke szerint hivatalos (312–320. kk.) vagy magán társulások (321–326. kk.). A krisztushívők hivatalos társulásait, még ha alulról jövő kezdeményezések is, az egyházi hatóság hagyja jóvá. Egyetemes és nemzetközi társulásokat a Szentszék (312. k. 1. § 1°). Ilyen jellegű a Szent Egyed Közösség, amely számos humanitárius tevékenysége mellett a bevándorlók számára sok városban működtet ingyenkonyhát, szociális központot, illetve jogi tanácsadást, egészségügyi ellátást, ételmiszer- és ruhaadományt biztosítanak a rászorulóknak. A jóváhagyást és a felügyeletet a Laikusok Pápai Tanácsa végzi ilyen esetben.

Az országos hivatalos társulásokat a püspöki konferencia a maga területén (312. k. 1. § 2°); az egyházmegyei társulásokat a megyéspüspök engedélyezi szintén a maga területén (312. k. 1. § 3°). Az előbbire példa a német Szent Rafael őrangyal egyesületet, amelyet 1947-ben ismert el a Német Püspöki Konferencia, mint a konferencia egyetlen menekültekért felelős szervezetét. A szervezet nevét 1977-ben Szent Rafael Műre változtatták, és jelentős strukturális átalakuláson esett át.¹⁰⁰

A magántársulások, bár nagyobb szabadsággal rendelkeznek, de tevékenységük kapcsán ők is alá vannak vetve az egyházi hatóság ellenőrzésének. A menekültek humanitárius segélyezése területén számtalan vagyoni jogi és etikai kérdés merülhet fel, amelyet jó, ha az egyházi hatóság figyelemmel kísér. A menekültek humanitárius gondozása kapcsán jelentősek a jog szabályzatokra vonatkozó általános alapelvei (304. k.). Olyan érzékeny tevékenységi körről van ugyanis szó, amely megköveteli, hogy pontosan határozzák meg, hogy a menekültek humanitárius gondozása, hogyan illeszkedik a társulás céljához. A szervezet jó beazonosíthatósága szempontjából pedig fontos a székhely, a vezetés, a részvétel feltételének pontos meghatározása.¹⁰¹ A menekültekkel foglalkozó katolikus szervezeteknél lehetnek olyan nemzetbiztonsági szempontok is, amelyek a humanitárius segítségnyújtás más területein nem relevánsak. Ezt a felvételelt vagy a feladatok meghatározásáért felelős előljáró vegye figyelembe.

A Szentszék felügyeletének mindenfajta társulás alá van vetve (305. k. 2. §); a helyi ordinárius felügyeletének az egyházmegyei társulások, de az egyéb társulások is, ha az adott egyházmegyében tevékenykednek.¹⁰²

⁹⁹ Vö. Giorno FELICIANI: Il diritto di associazione e le possibilità della sua realizzazione nell'ordinamento canonico. In: Winfried AYMANS – Karl Th GERINGER – Heribert SCHMITZ (szerk.). *Das konsoziative Element in der Kirche*. 1989. 408–409.

¹⁰⁰ Die Katholische Arbeitsgemeinschaft: <http://www.kam-info-migration.de/55427.html>

¹⁰¹ Vö. Miguel DELGADO GALINDO: Gli statuti delle associazioni di fedeli. *Ephemerides Iuris Canonici*, 2011/51. 429–444.

¹⁰² Vö. Luis NAVARRO: *Diritto di associazione e associazioni di fedeli*. Milano, Giuffrè, 1991. 44–48; Maria Angela PUNZI NICOLÒ: *Libertà e autonomia negli enti della Chiesa*. Torino, 1999. 71–83; Venerando MARANO: *Il fenomeno associativo nell'ordinamento ecclesiale*, Milano, Giuffrè, 2003, 90–101;

A társulások csak az illetékes egyházi hatóság engedélyével viselhetik a katolikus nevet (300. k.).¹⁰³ Az olyan különösen érzékeny területen, mint a migránsok humanitárius segítése, rendkívül fontos, hogy pontosan be lehessen határolni, hogy a Katolikus Egyház melyik szervezete tevékenykedik.

Egyre gyakoribb, hogy hasonló profillal rendelkező katolikus szervezetek a nagyobb eredményesség érdekében együttműködnek. Mivel ez esetben is jelentősen eltérő kánoni, vagy világi jogi lehetőségekkel rendelkező intézményekről van szó, pontosítani kell az együttműködés keretét. Olaszországban a kétezres évek elején összefoglalót adtak ki azoknak a katolikus szervezetnek, amelyek érintettek bevándorlók akár lelkipásztori, akár humanitárius gondozásában.¹⁰⁴ A dokumentumban pontosan körüljárták azokat a humanitárius szempontból jelentős kérdéseket, amelyek ezen a területen gyakran felmerülnek: a munkanélküliség, a kiskorúak, a gyermekek, a nők sajátos támogatása, a családgyejesítés, a más vallásúak, különösen az iszlám kapcsán felmerülő kihívások kezelése, jogsegély és egészségügyi ellátás. Természetesen a helyzet azóta megváltozott, de, érdemes ilyen jellegű áttekintéseket adni, mivel a humanitárius segítségnyújtással foglalkozó szervezetek munkatársai sem tudják pontosan azokat a buktatókat, amelyek a bevándorlók humanitárius gondozása kapcsán jelentkeznek. A képzés, felkészítés ilyen jellegű tevékenység esetén kánoni alapelv is egyben (329. k.).

Több német katolikus szervezet, amely foglalkozik a bevándorlók humanitárius gondozásával, ugyancsak együttműködik. Sajátos német kezdeményezés például a Jezsuita rend segélyszervezetének, az Illegalitásban Élőkért Katolikus Segélyszervezetnek, a Máltai Bevándorlási Egészségügyi Szervezet kezdeményezése, amely anonimitást biztosítva orvosi ellátást nyújt a bevándorlóknak. Olyanokról van szó, akik érvényes dokumentumok, tartózkodási engedély hiányában – egyes becslések szerint ez a szám eléri a félmillió főt – nem tudnak, és nem akarnak az egészségügyi intézményekhez fordulni.¹⁰⁵ Garantálják az anonimitást, ami részben jó, hiszen adott esetben az egész társadalomra veszélyes betegségeket szűrhetnek ki, másrészt azonban az eljárás felvet bizonyos nemzetbiztonsági aggályokat.

Nem ritka, hogy a bevándorlók humanitárius gondozásával egy nagyobb katolikus szervezet valamelyik szekciója foglalkozik. Ez esetben a nagy intézmény egyház és világi jogi státusza az irányadó. A Német Karitás például a bevándorlókéért felelős külön szervezeti egységgel rendelkezik és szerteágazó feladatokat lát el: nyelvkurzusok szervezése, az integráció előmozdítása, rasszizmussal szembeni fellépés. Más esetben

Giuseppe RIVETTI: *Il fenomeno associativo nell'ordinamento della Chiesa tra liberta e autorità*, Milano, Giuffrè, 2008. 135–142.

¹⁰³ Vö. Fidel GONZÁLEZ FERNÁNDEZ: *I movimenti. Dalla Chiesa degli apostoli a oggi*, Milano, BUR, 2000.; Joseph RATZINGER: *I movimenti ecclesiali e la loro collocazione teologica*. In: PONTIFICIUM CONSILIUM PRO LAICIS: *I movimenti nella Chiesa*. Città del Vaticano 1999. 23–51.

¹⁰⁴ Vö. Nella Chiesa Nessuno è Straniero: *Guida pratica per l'immigrazione ad uso degli operatori socio-pastorali*. Sussidio redatto a cura dell'Ufficio nazionale per i problemi sociali e del lavoro della Fondazione Migrantes e della Caritas Italiana. Róma, 2001. http://www.chiesacattolica.it/documenti/2002/10/00005848_nella_chiesa_nessuno_e_straniero_guida_pr.html

¹⁰⁵ Vö. *Malteser Migranten Medizin*. <http://www.malteser-migranten-medizin.de/startseite.html>

nincs konkrétan megfogalmazva, hogy az adott intézmény a bevándorlók humanitárius segítségnyújtásra külön szekcióval rendelkezik, hanem egyszerűen a többi tevékenysége között ez a terület is megtalálható. Így a Magyar Katolikus Karitásztan esetében.

A bevándorlás következtében a Katolikus Egyház más nem kifejezetten a migrációs kérdéssel foglalkozó intézményei is érintetté válnak. Ilyenek például az oktatási intézmények, ahol az egyházi intézményeknek is szembe kell nézni, hogy megnövekszik a bevándorló fiatalok aránya.¹⁰⁶ Továbbá a migrációs kérdés kapcsán, ahol az egyház társadalmi tanítását újra kell gondolni az egyházi és a katolikus egyetemeknek, illetve a kutató központoknak is jelentős szerepe lesz.¹⁰⁷

5. A Keleti Egyházak Törvénykönyvének lehetséges megoldásai a hazájuktól távol lévők lelkipásztori ellátására

Mivel a hazájuktól távol lévők sok esetben valamelyik keleti saját jogú egyházhoz tartoznak, ezért a számukra létrehozott, személyi elven fennálló egyházi formációk követik a keleti egyházak hagyományát és jogát. A Keleti Egyházak Törvénykönyve – *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium* (CCEO) – a latin kódexhez hasonlóan ismeri a személyi elven felépülő egyházi struktúrákat. Nyilván ezek az egyházi formák a keleti egyházak hagyománya és joga miatt mind elnevezésükben, mind irányításmódjukban eltéréseket mutatnak.

A Szentszék, figyelembe véve az egyes *sui iuris* közösségek földrajzi töredezettségét, a hatályos Keleti Egyházak Törvénykönyvének kiadása előtt is a közösségekhez tartozó hívek számára személyi elven fennálló egyházkormányzati formációkat hozott létre, amelyet az ugyanazon rítushoz való tartozás tett indokolttá. A Szentszék a huszadik században a keleti katolikusok nagyfokú elvándorlása miatt a rutén görög katolikusok számára Kanadában és Németországban, az ukrán görög katolikusok számára pedig az Egyesült Államokban, Kanadában, Argentínában, Ausztráliában, Brazíliában és Nagy-Britanniában, az örmény katolikusok rítus szerinti lelki gondozására pedig Franciaországban hozott létre *exarchátust*. Az *exarchátus* a Keleti Egyházak Törvénykönyve szerint az Isten népének az a része, amelyet valamilyen különleges okból kifolyólag nem alakítottak eparchiává (egyházmegyévé), és amelyet vagy területi, vagy más elvek alapján az exarcha vezet (CCEO 311. k. 1. §). A jogalkotó jelezte, hogy ez az egyházszerkezeti forma nem ideális, de lehetnek olyan objektív körülmények, melyek miatt mégis szükséges, hogy ezt formát válasszák. Tipikusan ilyen körülmény, mikor a saját jogú keleti egyházhoz tartozó hívek jelentős számban élnek a patriárkátus vagy a nagyérsekség határain kívül. Ilyen esetben, annak érdekében, hogy megvalósuljon az a kánoni alapelv, mely szerint a krisztushívőknek joguk van a

¹⁰⁶ Vö. Vinicio ONGINI: A che punto siamo con l'integrazione?, *Migranti*, 2014/1. 14–16.; Alberto CAMPOLEONI: Una scuola "diversa". *Migranti*, 2014/1. 17.

¹⁰⁷ Vö. Lóránd UJHÁZI: Il regolamento giuridico della formazione dei teologi nella Chiesa Cattolica. In: András Lóránt OROSZ – Lóránd UJHÁZI (szerk.): *Vita consacrata e diritti umani nella Chiesa Cattolica dell'Europa centro-orientale: ed altri saggi di diritto canonico*. Budapest–Pannonhalma, L'Harmattan–Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola, 2011. 87–112.

saját rítus szerinti lelki gondozásra, az Apostoli Szentszék rendelkezhet úgy, hogy az ő lelkipásztori ellátásukról exarchátuson keresztül gondoskodik (CCEO 312. k. 2. §). A CCEO lehetőséget biztosít a pátriárkáknak és a nagyérsekeknek is, hogy figyelembe véve az említett sajátos körülményeket, saját területükön belül, állandó színódusuk hozzájárulásával (CCEO 85. k. 3. §) és az Apostoli Szentszék előzetes értesítésével exarchátust hozzanak létre (CCEO 85. k. 4. §). Ez főképp a közel-keleti régióban lehet jelentős, ahol a szomszédos országok biztonsági helyzete jelentősen eltér, és gyakori az országok között migráció. Ezekon a területeken ugyanis számos saját jogú keleti egyház él egymás mellett, párhuzamos és területileg is körülhatárolható hierarchiával. Gyakoribb azonban, hogy a pátriárkátus és nagyérsekség területén kívül alapítják az exarchátust – Észak- és Dél-Amerikában, Európában – az adott saját jogú keleti egyházhoz tartozók lelkipásztori ellátására. Ez esetben az alapítás joga az Apostoli Szentszékét illeti meg.¹⁰⁸ Ami a Szentszék kötelezettségét és jogát illeti, amellet, hogy a Szentszéknek külön hivatala van a hazájuktól távol lévők lelki gondozására, a keleti katolikusok esetén a Keleti Egyházak Kongregációja is illetékességgel rendelkezik.¹⁰⁹ A kongregáció legáltalánosabb feladata, hogy biztosítsa a keleti *sui iuris* közösségek tagjai számára a rítus szerinti lelki élet lehetőségét. Ehhez szükséges, hogy a kongregáció felmérje az egyes területek keleti katolikusainak számát, és a lelkipásztori ellátásra létrehozandó intézményes keretek lehetőségeit. A kongregáció közvetítő szerepet is betölthet a helyi püspöki konferencia, a helyi megyéspüspök és az adott *sui iuris* egyház hierarchiája között. A közvetítő szerepbe beletartozhat az is, hogy rítus szerinti felelős hierarchia olyan rítus szerinti papokat biztosít, akik nyelvi és kulturális ismeretekkel rendelkeznek.¹¹⁰ A helyi egyházszervezetnek ugyanis nehézséget jelenthet rítus szerinti lelkipásztor biztosítása.¹¹¹

Bár a lelkész jogi bemutatása hiányzik a CCEO-ból, de a gyakorlatban a keleti *sui iuris* egyházakban is neveznek ki felelős lelkipásztort a különböző bevándorló krisztushívők számára. Ami az inkárdináció és az exkardináció említett jogi lehetőségeit illet, ezekre csak az adott *sui iuris* egyház keretei között van lehetőség. Vagyis keleti *sui iuris* egyházhoz tartozó pap nem inkardinalódhat latin részegyházba, de az ideiglenes átvételre van lehetőség.

¹⁰⁸ Vö. Luigi SABBARESE: Kommentár a CCEO 312. kánonjához. In: Pio Vito PINTO (szerk.): *Commento al Codice dei Canoni delle Chiese Orientali*. Città del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana, 2001. 277. A CCEO kiadása előtt volt olyan felvetés, hogy amennyiben a keleti saját jogú egyház hívei számára bárhol a világon exarchátust hoznak létre, akkor az adott *sui iuris* egyház pátriárkája rendelkezzen valamilyen beleszólással és konzultációs joggal. A javaslat elutasításra került, ld. *Nuntia*, 1989/28. 56. Lásd még George NEDUNGATT.: The Patriarchal Ministry in the Church of the Third Millennium. *The Jurist*, 2001/61. 1–89.

¹⁰⁹ Vö. Pablo GEFAELL: Impegno della Congregazione per le Chiese Orientali a favore della comunità orientali in diaspora. *Folia Canonica*, 2006/9. 117–137.

¹¹⁰ Ariel David BUSSO: *La organización eclesialística de los inmigrantes*. In: ERDŐ–SZABÓ i. m. 386–387.

¹¹¹ Kifejezetten az egyes keleti egyházak lelkipásztori ellátásának megszervezését mutatja be Antonio Maria VEGLIÓ: *Strutture pastorali per i migranti cattolici delle Chiese Orientali*. *People on the move*, 2010/11. 147–161.

6. Következtetések

A Katolikus Egyház hatályos jogi szabályozásában és így az új Egyházi Törvénykönyvben, erőteljesebben jelentek meg a személyi elven szerveződő egyházi struktúrák. Ezeket az intézményeket akkor alkalmazzák, amikor a területi elven fennálló lelkipásztori intézmények valamilyen okból nem tudnak eleget tenni valamilyen különleges lelkipásztori kihívásnak. Ezek az intézmények azonban nem szüntetik meg a helyi egyházi struktúrák felelősségét és jogát.

A Katolikus Egyház már a II. Vatikáni Zsinat előtt tisztában volt azzal, hogy a házajúktól távol lévők különleges körülmények között élnek, és ezt a tényt a lelkipásztori ellátásuk megszervezésénél figyelembe kell venni. Az új jog azonban lényegesen megkönnyítette az intézményes háttér kiépítését. Helyi szinten a személyi egyházmegye, a személyi plébánia vagy teoretikusan a személyi prelatúra jelenthet megoldást. Az Apostoli Szentszék hivatala a Vándorlók és Utazók Leleki gondozásának Pápai Tanácsa pedig az egyetemes egyház szintjén ad elemzés-értékelést és gyakorlati segítséget.

Az újabb migrációs krízis szembesítette az egyházat azzal, hogy nemcsak a lelkipásztori ellátásra, hanem a humanitárius segítségnyújtásra is figyelmet kell szentelnie. Ez nem csak a katolikusoknak, hanem minden bajban lévő embernek szól.

Ezen a téren azonban az egyes országok egyházi struktúrái jelentősen eltérő kapacitással rendelkeznek. Ugyancsak mások azok az igények, amelyeket a menekültek kapcsán a Katolikus Egyházzal szemben megfogalmaznak.

Az úgy nevezett tranzit országok katolikus humanitárius segítségnyújtásért felelős intézményeinek a feladata inkább a gyors és átmeneti segítségadás. Ezzel szemben a célországok ugyanilyen karakterrel rendelkező intézményei az integráció alapjainak megteremtésében segítenek.

A humanitárius segítségnyújtás megteremtésénél az egyházi és az állami, illetve a más felekezetek hasonló szervezeteinek a működését össze kell hangolni. A szervezetek nem hagyhatják figyelmen kívül a hatályos világi jogszabályi környezetet és a menekültválsággal együtt járó nemzetbiztonsági kockázatokat sem.

